

YAŞAYAN ŞAİR

Heç inana bilmirəm ki, Ələkbər Salahzadə aramızda yoxdu, özümə təsəlli verirəm, bəlkə Ələkbər Salazadə ilə həftədə, ayda dönə-dönə görüşməmişəm, bəlkə heç onun şeirlərini oxumamışam, bəlkə heç bu şeirlər haqqında bir neçə yazı da yazmamışam? Əli Kərim demişkən: «O, dünyada yox imiş, Gördüyüm kəs yuxuymuş... Ağlama, könlüm, kiri, Gözümdə yaş qalmayıb, Bu adda, bu nişanda, O gözəl gənc cahanda Olmayıb, olmayıb, olmayıb»... Əlbəttə, Əli Kərimin şeiri də, mənim Ələkbərin yoxluğundan qüssələnib «bəlkələrə» üz tutmağım da təsəllidən başqa bir şey deyil. Ələkbər Salahzadə adlı bənzərsiz bir şairimiz olub, 71 il yaşayıb, həcmcə xırda-xırda kitabları çıxsada, həm müasir poeziyamızın aparıcı nümayəndələrindən biri, həm də ədəbi ictimaiyyətin etiraf etdiyi bir şair kimi sağlığında diqqət mərkəzində idi. Nəinki sağlığında, elə indi də Ələkbər Salahzadə unudulmur. O səbəbdən unudulmur ki, onun şeirlərinin yaratdığı ab-hava, intellektual düşüncə tərzini və ən əsası, bir kumsənin təqlid və təkrar edə bilməyəcəyi üslub tərzini, şeirlərindəki təşbihlər, metaforalar düzümü müasir poeziyamızın yenilik – novatorluq xətlərindən biri idi.

Ələkbər Salahzadə ilk şeirlər kitabı («Beş yarpaq», 1968) çapdan çıxanda ədəbi aləmdə – yazarlar və tənqidçilər arasında mübahisələr baş alıb gedirdi, ən çox da Əli Kərimin, Fikrət Qocanın, İsa İsmayılzadənin, Ramiz Rövşənin şeirləri bu mübahisələrin obyektinə çevrilirdi. Amma Ələkbərin şeirləri barədə həm onu təqdir edənlər, həm də yenilikçi şeirləri top atəşinə tutanlar eyni nöqtədə birləşirdilər. Böyük şairimiz Rəsul Rza o dövrün gənc şairlərindən söz açan «Ümid və arzular» məqaləsində (1963) yazırdı: «Ələkbər Salahzadənin şeirlərindəki lirik hiss, səmərəli axtarış onun poetik istedadını göstərir. Onun «Çörək qoxulu tüstü» adlı şeiri gözəl insan hisslərinin poetik tərənnümüdür. O, çörək qoxuyan tüstülərin zülmətə, ehtiyaca, qışa, soyuğa tuşlanmış bacalardan çıxdığını deyəndə, biz adicə tüstünün, çörək qoxulu tüstünün bizə nə qədər əziz, gərəkli olduğunu yeni bir qüvvətlə hiss edirik».

Bu məqalə dərc olunanda Ələkbər Salahzadə filologiya fakültəsinin sonuncu kürs tələbəsiydi.

Altmışın illərin sonlarında isə filosof-tənqidçi Asif Əfəndiyev «Sənət və kəşf» ədəbi-tənqidi fraqmentlərində o zamanın yenilikçi şairlərini tənqid atəşinə tutduğu halda, Ələkbər Salahzadənin bir şeirini tərifləyirdi: «Poeziyada ori-

jinallıq müxtəlif formalar, müxtəlif ahənglər, assosiasiyalar axınında meydana çıxa bilər.

Əsr-əsr
yanır insanlar,
Tel-tel, sim-sim
Ozanlar yanır.
Söz-söz yanır Füzuli.
Rəng-rəng yanır Rafael.
Tonqal-tonqal Yan Qus da yanır.
Göz-göz yanır Prometey,
Arzular çıraq-çıraq,
ürəklər ocaq-ocaq.
Yer
yana-yana
Günəş olacaq.

Bu şeirdə təbii və orijinal assosiasiyalar vasitəsilə məzmunlu bir ideya ifadə olunmuşdur. Burada qafiyələr olmasa da, daxili bir ahəng duyulmaqdadır. Bu ahəng assosiasiyalar təkrarından yaranır (tel-tel, sim-sim, söz-söz, rəng-rəng, ocaq-ocaq yananlar)»

A.Əfəndiyev Ə.Salahzadə şeirinə xas olan bir xüsusiyyəti çox düzgün izah etmişdi. Şeirdə assosiasiya ayrı-ayrı təsəvvürlər arasında əlaqəyə xidmət edir, bu təsəvvürlər fikrən birləşir, bir araya gəlir və Ə.Salahzadənin bütün yaradıcılığında assosiativ şeir üslubunun aparıcı mahiyyət daşıdığını görürük.

Anar müəllim yetmişinci illərin əvvəllərində «Ulduz» jurnalında çap etdirdiyi bir məqaləsində üç gənc şairin – İsa İsmayılzadənin, Ələkbər Salahzadənin və Səyavuş Sərxanlının şeirlərindən söz açmışdı və yazmışdı ki, «...əgər mən bu üç şairin poetik üslubunu, yaradıcılıq yönünü bir sözlə ifadə etməli olsaydım, deyərdim ki, Ələkbər Salahzadə şeiri qurur, İsa İsmayılzadə rəsm edir, Səyavuş Sərxanlı oxuyur, deklomasiya edir».

Doğrudan da, Ələkbərin şeirlərində «qurmaq», İsanın şeirlərində «rəsm etmək» bir yaradıcılıq manevri, yönü kimi düzgün müəyyənləşdirilmişdir. Amma bu fikri təkcə İsanın və Ələkbərin şeirləri ilə məhdudlaşdırmaq fikrində deyilik. Həm də onu qeyd edək ki, İsanın şeirlərində təkcə «rəsm etmək» yox, həm də «qurmaq», Ələkbərin şeirlərində də təkcə «qurmaq» yox, «rəsm etmək» işi də nəzərdən qaçmır. Son əlli ilin poeziyasında, xüsusilə sərbəst şeirlərdə «qurmaq» və «rəsm etmək» işi bir üslubi məziyyət kimi formalaşmışdır.

Ələkbər Salahzadənin o dövr üçün çox xarakterik olan «Səttar Bəhlulzadə» şeirinə diqqət yetirək:

Bir az
Məcnuna bənzər
gündoğandan günbatana...
Əllərinə yığışar
quşlar, çiçəklər;
əllərində,ürəyində, gözlərində uyuyar.
Güllər, otlar, çiçəklər
əllərindən tutub
yayılar yamac-yamac, yallı gedər çəmən-çəmən.
Əllərinin budaqları yarpaqlayar,
çiçək açar.
Əllərindən sellər axar.

**Damarlı kötüyün pöhrələrində
yaşıllaşar təbiət.
Əncirdən iki koğuş –
iki göz bağlayıb axar dünyaya...
Rəssamlar götürüb təbiətdən
rəng-rəng, çilik-çilik
daşıyalar kətana,
gündoğandan günbatana...**

Diqqət edin, bu şeir Azərbaycan poeziyasında bu gün üçün o qədər də yeni deyil, amma poeziyamızın altmışıncı illərdən düzgün bir istiqamət götürmə-sində, şeirimizin yeni bir üslubi istiqamətə yönəlməsində bu tipli nümunələrin böyük rolu olmuşdur. Şeirdə Səttar Bəhlulzadənin təbiət mənzərələrindən alınan təəssüratlar, rəssamın yaratdığı rənglər dünyasının özünəməxsusluğu şeirin özünün bir tablo kimi qavranılmasına imkan verir. Burada da rəsm işi var, sözlər, ifadələr də sanki rənglənib. Şair rəssamın bu təbiət möcüzələrini sözdə reallaşdırmaq üçün Məcnunun qədim miniatür rəsmlərdəki əllərini xatırlayır. Beləliklə, bu şeirdə Rəng və Söz birləşir, Səttar Bəhlulzadə sənətinə layiq bir şeir yaranır. Yazılan sərbəst şeirlərin heç də hamısı (elə Ələkbərin özünün də) artıq sözdən, misralardan xali deyil (necə ki, heca şeirlərində), amma Ələkbərin bu şeirində bircə misra belə atılası deyil.

Ə.Salahzadənin şeirlərini, sadəcə, «fikir poeziyası» nümunələri hesab edib mahiyyətə varmadan emosiyasız şeirlər kimi də qələmə veriblər. Guya bu şeirlər yavan-yalxı fikirlərdən, quru, ritorik mühakimələrdən yaranıb və obrazlılıqdan məhrumdur. Amma bir həqiqət unudulur ki, Ələkbərin «fikir poeziyası» adı ilə pislənən şeirlərinin əksəriyyəti, əslində, emosional, ekspres-siv şeirlərdir. Lakin emosionallıq bu şeirlərdə hisslərin coşub-daşması kimi düşünülmür, fikrin, mühakimənin emosionallığıdır.

Ə.Salahzadənin bir şair kimi özünəməxsusluğundan söz açıyırsa, iki cəhəti də nəzərə çarpdırmalıyıq. Onun istənilən bir şeirinə diqqət edin, görürsünüz ki, Ə.Salahzadə bəlkə də müasir şeirimizdə təşbih və metaforalardan ən çox istifadə edən, bununla da şeirlərinə rəng qatan bir şairdir. Baxın: «Şimşək kimi sıyrılır bir alqışdan Koroğlunun qılıncı» («Niyazi»), «Ot çalınır, otçalanlar bir orkest» («Otçalanlar»), «Hərdənbir Kürdəmirdən də ötə gərək adam, Kürdəmir də gərək keçə hərdən adamdan» («Kürdəmir»), «Körpə ağladıqca səsi bulanır, qıyya-qıyya süzülür, durulur, durulur, söz olur» («Körpə»), «Uzaqlarda qan isində çabalayan üfüq Müşfiq, adından od şaxələnən, misra-misra şəfəq Müşfiq» («Müşfiq»), «Bu dəniz bəlkə gəmidi, içinə su dolub batmış gəmi» («Gəmi dəniz» və s.).

İkincisi: Azərbaycan şeirində (xüsusilə, müasir şeirimizdə) alliterasiyadan ən çox istifadə edən Ələkbər Salahzadədir desək, səhv etmərik. Alliterasiya bədii təsiri qüvvətləndirmək məqsədilə işlənən ifadə vasitəsidir. Süleyman Rüstəmin «Çapayev» şeirini və bir neçə qezəlini yada salın. Xocalı faciəsinə həsr edilmiş poemanın lap əvvəlində x hərfi ilə başlayan sözlər ifadə etməsi... «İçərişəhər» şeirindəki i, ç, ş hərflərinin səs təkrarları, «Qan» şeirindəki «q»-lar, «Xor» şeirindəki «x»-lar və s. Nəsimiyə həsr olunmuş «Od heykəli» poeması:

**Diri-diri insan soyulur,
Cəlladın gözündə
bir kafər, bir qərib, bir yad soyulur.
Soyulur, soyulur bir od heykəli,
Odlu gözlərində səssiz ildırım.**

**Əldən, qabırğadan, beldən soyulur,
Hələbdən sıyrılır,
Şamdan sıyrılır.
O gündən, o aydan, ildən sıyrılır,
Uzaq əsrlərdən sıyrılır heykəl,
Sıyrılır, sıyrılır,
Birdən ayağına dərisi düşür.
O meydan, o torpaq, o şəhər düşür.**

Bu yazıda mən Ələkbərdən sevdiyim neçə şeirin adını çəkə bilərəm: «Elegiya», «Boy», «Qobustan fəryadı», «Baldırğan etüdləri», «Nalə», «Qar nağılı», «Zənci monoloqu», «Su balladası» və s. Amma Ə.Salahzadənin bir qeyri – «Ağ bir zanbaq kimi açıldı səhər» – mənim fikrimcə, müasir Azərbaycan poeziyasının şedevrlərindəndir:

**Ağ bir zanbaq kimi açıldı səhər!
Şəfəqlə suladı
susəpən kimi
günəş zanbağı.
Qızlar xəbər tutmadılar
zanbaq səhərdən;
yoxsa ayaqlarını
dirəyib bir başmağa
oğlanları
saldılar dağa-daşa...
Bu fağır uşaqlar neyləyirdi bəs?!
Ağ bir zanbaq kimi açıldı səhər,
qızlar xəbər tutmadılar,
oğlanları
saldılar dağa-daşa.**

Bu şeiri oxuyub başa çatdırandan sonra klassik poeziyadan gələn və şeirin içində bir nəsimin əsdiyini görürsən. Füzulinin «Sübh» rədifli qəzəlində «Gün deyil, hər gün bir ay mehrilə köksün çək edib, Tazə-tazə dağlardır kim, qılır izhar sübh» beyti ilə «ağ bir zanbaq kimi açıldı səhər» misrası arasında bir assosiasiya yaranır. Füzuli sübhün açılmasını məşuqənin görünməsi və aşiqin gününün doğmasına qiyas edir. Böyük şair əksər qəzəllərində işıqsızlığı yarsızlıq, sevgisizlik kimi dərk edib. Bu poetik incələmə neçə əsrdən sonra Ələkbər Salahzadənin şeirinə də süzülüb gəlib. Dan yeri çiçək kimi açılır, əgər qızların bu möcüzədən xəbərləri olsaydı, oğlanları hədiyyə üçün dağa-daşa saldılar. Ağ zanbaq Dan yeri obrazlarından üçüncü bir obraz – SEVGİ obrazı doğur. Ələkbər Salahzadənin digər şeirlərində də məhz bu cür ənənədən gələn, amma bu ənənəni novatorluq həddinə çatdıran nümunələr az deyil.

...Yazımın əvvəlinə qayıdıram – Ələkbər Salahzadənin fiziki yoxduğuna... Qonaqkəndin Cimi kəndindən (indiki Quba ərazisindən) bir oğlan Bakıya gəlir, ADU-nun filologiya fakültəsinə sənəd verir, beş il ali təhsil alır, orta məktəbdə oxuduğu illərdən başladığı şeir yolunu davam etdirir, qəzet və jurnallarda şeirləri dərc olunur, nəşriyyatda, Ensiklopediyada, radioda çalışır, «Ulduz» və «Qobustan» jurnallarının baş redaktoru vəzifəsinə yüksəlir... Ədəbi prosesdə öz izini qoyur. Və gözəl övladları ilə ailə sevinclərini yaşayır. Və günlərin birində...

Mən bu yazıda yetmiş bir yaşında vəfat edən bir şairdən yox, səksən yaşlı müasirimiz Ələkbər Salahzadədən söz açdım.

Vaqif YUSİFLİ